

Valkuil bij beslag: let op gemeenschappen en (onverdeelde) aandelen in een gemeenschap/gemeenschaps-goed

D.C. THEUNIS*

De jurisprudentie biedt met enige regelmaat voorbeelden van conservatoire en executoriale beslagen die op onjuiste wijze zijn gelegd in verband met het aanwezig zijn van een gemeenschap, zoals een eenvoudige gemeenschap, gemeenschap van een ontbonden vennootschap, nalatenschap of huwelijksgoederengemeenschap.¹ In dit artikel worden de wettelijke bepalingen en een aantal recente uitspraken besproken.

1. Inleiding

Bij een dergelijke onjuiste beslaglegging kan gedacht worden aan een schuldeiser die ten laste van zijn schuldenaar beslag wenst te leggen op een woning die deze schuldenaar en zijn partner samen in eigendom hebben, aan een schuldeiser van een erfgenaam die beslag wil leggen op een goed dat onderdeel is van de nalatenschap (zoals een woning) enzovoort. In dit soort gevallen blijkt de beslaglegger veelal (vaak ten onrechte) beslag te leggen op (het eigendomsrecht van de betreffende schuldenaar ter zake) de betreffende onroerende zaak. Of een dergelijk beslag doel treft, hangt af van de soort gemeenschap en de wettelijke bepalingen die daarop van toepassing zijn. Zo kan in geval van een gemeenschap van een ontbonden vennootschap of onverdeelde nalatenschap slechts beslag op het goed zelf worden gelegd met toestemming van de overige deelgenoten. Bij gebreke daarvan dient beslag te worden gelegd op het aandeel van de schuldenaar in de gehele gemeenschap (waarvan het goed deel uitmaakt). Bij gemeenschappen heeft de schuldenaar ten laste van wie het beslag wordt gelegd immers niet het volledige eigendom van de betreffende zaak. Deze schuldenaar heeft wel een aandeel in de gemeenschap, waarvan de onroerende zaak deel uitmaakt. Dit is een vermogensrecht van andere aard dan het eigendomsrecht op de onroerende zaak.

Overigens is al van een (eenvoudige) gemeenschap sprake wanneer een zaak eigendom is van twee of meer personen, ook buiten een eventueel huwelijk of geregistreerd partnerschap (zoals een woning die door twee partners in gezamenlijk eigendom is verkregen).

De beslaglegger dient zich er daarom van te vergewissen of het goed dat hij wil laten beslaan onderdeel is van een gemeenschap en dient het beslagobject nauwkeurig te formuleren in het verzoekschrift tot het leggen van beslag en erop toe te zien dat de deurwaarder het juiste beslagobject opneemt in het proces-verbaal van beslaglegging.² Hierbij is het onderscheid tussen beslag op eigendom, beslag op het (onverdeeld) aandeel in de gehele gemeenschap en beslag op het (onverdeeld) aandeel in het gemeenschapsgoed doorslaggevend voor de geldigheid(sduur) van het beslag.

Ik bespreek hierna de wettelijke bepalingen en de toepassing daarvan in een aantal recente uitspraken. Ik zal mij daarbij beperken tot een beschrijvende weergave van de jurisprudentie zonder daarbij een oordeel te vellen over de (on)juistheid van de uitwerking daarvan in de genoemde praktijkgevallen.

2. Het onderscheid tussen de verschillende gemeenschappen

In het kader van beslag op gemeenschapsgoederen dient onderscheid te worden gemaakt tussen eenvoudige gemeenschappen (art. 3:166 e.v. BW) en bijzondere

* Mr. D.C. Theunis is advocaat Litigation & Insurance bij CMS en redacteur van dit tijdschrift.

1. Zie voor een bondig en helder overzicht van deze en andere perikelen ter zake verhaalbaarheid van schulden van een echtgenoot-schuldenaar op goederen van de andere echtgenoot onder meer A.W. Jongbloed, *Bijzondere beslagen*, Deventer: Kluwer 2003, p. 18 e.v.
2. Als het beslagen object (opgenomen in het proces-verbaal van beslaglegging) afwijkt van het verlot en het verzoek tot het leggen van beslag daardoor in strijd is met de waarheidsplicht van art. 21 Rv, is dat voldoende voor opheffing van het beslag, zie bijvoorbeeld Rb. Overijssel (locatie Almelo) 29 juli 2013, ECLI:NL:RBOVE:2013:1654, r.o. 5.1 en 5.4, waarbij beslag was gelegd op de *onverdeelde helft* in de onroerende zaak, terwijl verlot was verzocht en verkregen voor beslag op *het eigendom* van de onroerende zaak.

gemeenschappen (art. 3:189 e.v. BW). Binnen de bijzondere gemeenschappen dient ook weer onderscheid te worden gemaakt tussen de gemeenschappen die worden genoemd in art. 3:189 lid 1 BW en de bijzondere gemeenschappen die worden genoemd in art. 3:189 lid 2 BW. Als bijzondere gemeenschappen ex art. 3:189 lid 1 BW worden onder meer genoemd de huwelijks-gemeenschap, gemeenschap van een geregistreerd partnerschap, maatschap, vennootschap of rederij, zolang zij niet zijn ontbonden. Als bijzondere gemeenschappen ex art. 3:189 lid 2 BW worden onder meer genoemd de nalatenschap, de huwelijks-gemeenschap, gemeenschap van een geregistreerd partnerschap, maatschap, vennootschap of rederij die wél zijn ontbonden (maar nog niet zijn verdeeld en/of geleverd) ten tijde van de beslaglegging.

Ter zake de eenvoudige gemeenschap (zoals een woning die door samenlevers tezamen in eigendom is verkregen, zonder dat sprake is van persoonlijke of vennootschapsrechtelijke bijzonderheden) is voor beslag art. 3:175 BW van belang. Dit artikel bepaalt dat de schuldeisers van een deelgenoot hun aandeel in een gemeenschappelijk goed kunnen uitwinnen.

Op de bijzondere gemeenschappen als genoemd in art. 3:189 lid 1 BW is krachtens deze bepaling titel 3.7 BW (art. 3:166-194 BW) niet van toepassing. Voor deze bijzondere gemeenschappen dient men te rade te gaan bij de daarop van toepassing zijnde bijzondere regelingen, zoals art. 1:96 BW in geval van een niet-ontbonden huwelijksgoederengemeenschap.³

Anders dan op de bijzondere gemeenschappen ex art. 3:189 lid 1 BW, is op de bijzondere gemeenschappen genoemd in art. 3:189 lid 2 BW afdeling 3.7.2 BW (art. 3:189-194 BW) wel van toepassing (zie art. 3:189 lid 2 BW). Van deze afdeling zijn voor beslag met name art. 3:190 en 3:191 BW van belang. Deze bepalen kort gezegd dat de schuldeisers van een deelgenoot in zo'n gemeenschap het aandeel van deze deelgenoot/schuldenaar in een tot de gemeenschap behorend afzonderlijk goed niet kunnen uitwinnen zonder toestemming van de overige deelgenoten (art. 3:190 lid 1 BW) en dat de schuldeisers wel het aandeel van deze deelgenoot/schuldenaar in de gehele gemeenschap kunnen uitwinnen, tenzij uit de rechtsverhouding tussen de deelgenoten anders voortvloeit (art. 3:191 lid 1 BW).⁴

3. Uitwerking onderscheid verschillende gemeenschappen in recente jurisprudentie

3.1. Gemeenschap van een ontbonden vennootschap onder firma

In het geval dat leidde tot een arrest van het Hof Arnhem-Leeuwarden, locatie Leeuwarden van 21 juli 2015,⁵ ging het om een gemeenschap van een ontbon-

den vennootschap (v.o.f.), wat kwalificeert als bijzondere gemeenschap in de zin van art. 3:189 lid 2 BW. Beslag kon dus alleen op het goed zelf worden gelegd met toestemming van de overige deelgenoten. Bij gebreke daarvan kon alleen beslag worden gelegd op het aandeel in de gehele gemeenschap. In dit geval was echter beslag gelegd op het 'onverdeelde 1/3 aandeel in de navolgende onroerende zaken: kadastraal omschreven als wonen, staande en gelegen te (...)'. Het hof overwoog hierover onder meer:

'In het onderhavige geval heeft [geïntimeerde] geen beslag gelegd op het aandeel van [X] in de gemeenschap van de ontbonden vennootschap, maar op zijn aandeel in het tot deze gemeenschap behorende vastgoed, terwijl [Z] en [bedrijf] daarmee niet hebben ingestemd zodat op laatstgenoemd aandeel geen verhaal voor een schuld van [X] mogelijk was (...)'. Het

hof concludeerde op grond van het vorenstaande dat het gelegde beslag niet rechtsgeldig was en hief het beslag op. Het hof verwees daarbij tevens naar zijn arrest van 31 december 2013 en de arresten van de Hoge Raad van 19 december 2008 en 30 maart 2001 die ik hierna bespreek.

3.2. Een onverdeelde nalatenschap

In een arrest van het Hof Arnhem-Leeuwarden van 31 december 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:9956, stond een onverdeelde nalatenschap centraal, wat kwalificeert als bijzondere gemeenschap in de zin van art. 3:189 lid 2 BW. In dit geval was het beslag als volgt in het beslag-exploot vermeld: 'Het beslag geldt voor het aandeel dat voornoemde [broer] heeft op voormelde onroerende zaak, welke onroerende zaak in de betreffende onverdeelde nalatenschap valt.' Het hof overwoog ter zake dat geen beslag was gelegd op het aandeel van [broer] in de gemeenschap van de nalatenschap van zijn ouders, maar op zijn (verondersteld) aandeel in de woning, terwijl [appellant] daarmee niet heeft ingestemd en dat dit onjuist is in het licht van art. 3:190 en 3:191 BW.⁶

3.3. Een ontbonden huwelijksgoederengemeenschap

In zijn arrest van 19 december 2008, NJ 2009/26 herhaalde de Hoge Raad zijn overwegingen uit zijn arrest van 30 maart 2001, NJ 2002/380. In laatstgenoemd arrest stond een ontbonden huwelijksgoederengemeenschap centraal (bijzondere gemeenschap ex art. 3:189 lid 2 BW).⁷ De Hoge Raad overwoog in beide arresten:

'Het aandeel van een deelgenoot in een gemeenschap is een vermogensrecht van andere aard dan de eigen-

3. L. Timmerman, noot onder HR 19 december 2008, JOR 2009/93, punt 4.

4. Ik ga er bij de bespreking van de jurisprudentie hierna van uit dat uit de rechtsverhouding tussen de deelgenoten niet anders voortvloeit en dat daarom het aandeel in de gehele gemeenschap kan/dient (te) worden beslagen.

5. Hof Arnhem-Leeuwarden 21 juli 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:5539.

6. Hof Arnhem-Leeuwarden 31 december 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:9956, r.o. 6.2. De Hoge Raad bekrachtigde dit arrest bij zijn arrest van 12 juni 2015, ECLI:NL:HR:2015:1600, zonder zich nader expliciet over de onjuistheid van het beslag uit te laten.

7. Uit het arrest van 19 december 2008 blijkt niet duidelijk om wat voor gemeenschap het in dat geval ging, nu onbekend is of de echtgenoten in gemeenschap van goederen waren gehuwd. Het betrof hetzij een huwelijksgoederengemeenschap, hetzij een eenvoudige gemeenschap. Nuytinck concludeerde dat het een eenvoudige gemeenschap moet zijn geweest (A.J.M. Nuytinck, 'Beslag op het aandeel van een echtgenoot-deelgenoot in een eenvoudige gemeenschap', AA 2009/116).

dom van de tot de gemeenschap behorende zaken. Uitgangspunt moet zijn dat bij het leggen van het beslag wordt gespecificeerd op welk vermogensrecht het wordt gelegd. Bij de executie zal het daarbij te verkopen goed immers moeten zijn gespecificeerd. Het proces-verbaal van beslaglegging dient mede ertoe vast te leggen welk goed van de schuldenaar uiteindelijk zal worden verkocht. Niet kan worden aanvaard dat een beslag, dat blijkens het proces-verbaal is gelegd op een niet aan de schuldenaar toebehorend recht op een goed, zou kunnen worden gewijzigd in een beslag op een wel aan de schuldenaar toebehorend recht op dat goed.⁸

Nu in het geval dat leidde tot het arrest van 30 maart 2001 beslag was gelegd op de volle eigendom van de woning en niet op het aandeel in de ontbonden huwelijksgemeenschap, was het beslag gelegd op een niet aan de schuldenaar toebehorend goed en diende het beslag te worden opgeheven. Ter zake de gedurende de appèlprocedure (voor verwijzing) door de beslaglegger ondernomen pogingen de gehele opheffing te voorkomen, overwoog de Hoge Raad:

‘Blijkens hetgeen het Hof heeft overwogen in zijn rov. 4.11, waarin het spreekt van conversie van het beslag, heeft het Hof de stelling van LISV dat het beslag gedeeltelijk zou moeten worden opgeheven – namelijk voor zover het rust op het (voormalig) aandeel van Grifhorst – kennelijk opgevat als een voorstel van LISV om het beslag te wijzigen van een beslag op de volle, tot de gemeenschap behorende, eigendom van de woning in een beslag op het aandeel van D. in de gemeenschap. Het Hof heeft geoordeeld dat zulks niet mogelijk is. Dit oordeel is (...) juist.’⁹

Snijders vraagt zich in zijn noot onder dit arrest af of de Hoge Raad de stellingen van LISV wel als voorstel tot wijziging van het beslag heeft mogen opvatten:

‘Men kan dadelijk tegenwerpen dat niet de mogelijkheid van wijziging, maar de mogelijkheid van gedeeltelijke opheffing van het beslag in debat is. De Hoge Raad oordeelt echter dat het hof de stelling van LISV strekkende tot gedeeltelijke opheffing van het beslag “kennelijk” heeft opgevat als een voorstel tot wijziging in een beslag op Dobbe’s aandeel in de gemeenschap (r.o. 3.4.2). Het is bekend dat de Hoge Raad bestreden uitspraken evenals cassatiemiddelen wel vaker aankleedt, maar i.c. snijdt hij schijnbaar achteloos de kern van de zaak weg. (...) Ik heb enige hoop dat de Hoge Raad een dergelijke aanpak alsnog ooit honoreert. Men kan een aandeel in een goed niet eenvoudigweg als iets volstrekt anders beschouwen dan het goed waarin dat aandeel bestaat. Dat een aandeel niet fysiek te separeren valt van andere aandelen, lijkt toch geen bezwaar te kunnen vormen. Aanvaarding van deze opvatting stuit evenmin op bezwaren ter zake van verschillen in

beslagleggingsformaliteiten. Deze zijn voor beslag op aandelen in goederen dezelfde als voor beslag op die goederen zelf (art. 437 en 707 Rv).’¹⁰

3.4. Een niet-ontbonden huwelijksgoederengemeenschap

In de procedure die leidde tot een vonnis van de Rechtbank Midden-Nederland, locatie Utrecht van 4 april 2014 (ECLI:NL:RBMNE:2014:1318), ging het om een niet-ontbonden huwelijksgoederengemeenschap, wat kwalificeert als bijzondere gemeenschap in de zin van art. 3:189 lid 1 BW. De voorzieningenrechter overwoog voor zover hier relevant:

‘[Gedaagde] weerspreekt niet dat zij beslag heeft gelegd op de gehele onroerende zaken en daarmee (ook) op de onderverdeelde aandelen van de echtgenote van [eiser]. (...) [Gedaagde] verliest echter uit het oog dat het aandeel van een deelgenoot in een gemeenschap een vermogensrecht van andere aard is dan de eigendom van tot de gemeenschap behorende zaken en dat uitgangspunt moet zijn dat bij het leggen van het beslag wordt gespecificeerd op welk vermogensrecht het wordt gelegd, nu bij de executie het daarbij te verkopen goed immers zal moeten zijn gespecificeerd (vgl. het door [eiser] aangehaalde arrest van 30 maart 2001 en Hoge Raad 19 december 2008, NJ 2009, 26; Rijgersberg/Ontvanger). Derhalve is niet op juiste wijze beslag gelegd ten laste van [eiser] op de onroerende zaken (...). Dat [gedaagde] zich kan verhalen op de huwelijksgoederengemeenschap die bestaat tussen [eiser] en zijn echtgenote maakt het voorgaande niet anders. De gelegde beslagen zullen daarom worden opgeheven.’¹¹

De voorzieningenrechter overwoog niet expliciet om wat voor gemeenschap het in dit geval ging. Aangezien het hier ging om een niet-ontbonden huwelijksgoederengemeenschap (bijzondere gemeenschap ex art. 3:189 lid 1 BW) en daarvoor op grond van art. 3:189 lid 1 BW titel 3.7 BW niet geldt, rijst de vraag of het oordeel van de voorzieningenrechter juist is. Biemans lijkt deze vraag in zijn noot onder dit vonnis ontkennend te beantwoorden:

‘In het onderhavige geval viel het gemeenschappelijk goed in een huwelijksgemeenschap. In dat geval kan de schuldeiser zich voor een vordering op een van beide echtgenoten alléén op het gemeenschappelijk goed verhalen, ongeacht of de schuld van de echtgenoot in de gemeenschap valt of niet (art. 1:96 lid 1 en lid 2 BW) en niet uitsluitend op het aandeel van een echtgenoot-schuldenaar in dat goed. (...) Beslag is derhalve alleen mogelijk op de eigendom van de onroerende zaak (...) Het is de vraag of de rechtbank in het onderhavige geval niet een te strenge maatstaf heeft aangelegd. (...) Als echter, zoals in het onderhavige geval, het beslag op het gemeenschappelijke goed moet worden gelegd en in de beslagstukken het goed als

8. HR 19 december 2008, NJ 2009/26, r.o. 3.2.2 en HR 30 maart 2001, NJ 2002/380, r.o. 3.3.

9. HR 30 maart 2001, NJ 2002/380, r.o. 3.4.2.

10. H.J. Snijders, noot onder HR 30 maart 2001, NJ 2002/380, punt 3 en 5.

11. Rb. Midden-Nederland 4 april 2014, ECLI:NL:RBMNE:2014:1318, r.o. 5.10.

zodanig wordt genoemd, zou dat voldoende moeten zijn. (...) Het is de vraag of de rechtbank de ratio van de arresten LISV/Grifhorst en Rijgersberg/Ontvanger niet voorbij schiet en het de beslagpraktijk daardoor onnodig gecompliceerd maakt.’¹²

4. Resumerend

Nu het bij beslag op gemeenschapsgoederen nauw aankomt op het soort gemeenschap en de daarop toepasselijke bepalingen, dient de beslaglegger zich ervan te vergewissen of het goed dat hij wil laten beslaan onderdeel is van een gemeenschap en dient hij het beslagobject nauwkeurig te formuleren in het verzoekschrift tot het leggen van beslag en erop toe te zien dat de deurwaarder het juiste beslagobject opneemt in het proces-verbaal van beslaglegging om te voorkomen dat het beslag om die reden geen doel treft of wordt opgeheven.

12. J.W.A. Biemans, noot onder Rb. Midden-Nederland (locatie Utrecht) 4 april 2014, *JOR* 2014/278, punt 5, 6.1 en 6.2.